

Glukhenkiy S. The role of legal experiment in the process of increasing the efficiency of national legislation

There were determined the essence of the legal experiment and its significance for the state and legal regulation of social processes. The aim and the main objectives of the legal experiment were established. The content of its functions and the meanings of the latter in the process of legal regulation were determined. There were disclosed the mechanisms for implementing the legal experiment as a means of modeling legal reality.

Democratization of modern social processes is accompanied by the transformation of the structure and activity of the state mechanism, the ways of state regulation, and, consequently, the legislative provision of social, economic and public-political relations. The intensity of the pace of social development is associated with the constant emergence of new forms and models of relations that require an effective settlement by the state. All this necessitates constant improvement of the legislation. Given that such improvement should be timely, reasonable and appropriate in terms of all diversity, the state should avoid false steps in the field of organizational and legal provision of social processes that could lead to excessive social tensions and severely weaken the authority of the state. The mentioned causes the necessity of finding effective methods of substantiating and approving new forms of state-legal regulation in real time. By its very nature, such a tool is a legal experiment. Its application provides an opportunity to test in practice the effectiveness of legislative innovations within a separate social group (more often than the one that is covered outside the administrative-territorial unit).

The relevance of this research direction also lies in the fact that in the modern theoretical science the functional purpose of the legal experiment has not yet been disclosed, while the clarification of its features and tasks will provide an opportunity to expand its scope and increase the relevance of the results of implementation.

The purpose of this article is to determine the main tasks and functions of the legal experiment, which determines its importance and role in improving the effectiveness of national legislation.

Modern reforms cover the main spheres of public relations, but their effectiveness depends on the utilitarian nature of individual models and mechanisms whose testing at the local level within the legal experiment allows simultaneously to reveal shortcomings and analyze the feedback and reaction of society to the changes introduced by the state on the legal regulation of certain processes. Quite often, the need for a legal experiment arises when new forms and models of state regulation of individual processes are introduced. The legislator, justifying the corresponding organizational and legal support, is not able to reliably predict the effects of regulatory influence.

In our opinion, the basic tasks of the legal experiment should be considered as follows: verification of foresight regarding the effectiveness of the legal norm or law-making idea; determination of the level of effectiveness of the regulatory influence of experimental legal norms; determination of the result of state-management influence; establishment of the mechanism of legal implementation; to find out the possible manifestations of the negative influence of the model of legal regulation or legal norms introduced in the legal experiment.

Consequently, the functions of the legal experiment should be considered the main directions and methods of its influence on the social and legal reality, which embodied the social purpose of the legal experiment. Note that in modern theoretical and legal science there is no unity among scientists in relation to the varieties of functions of the legal experiment and their change. Each scientist substantiates his own point of view, linking it not only with the scope of tasks that a legal experiment must perform, but also taking into account the desired result of its practical implementation.

Often, distinguish cognitive (empirical), transformational and predictive functions of the legal experiment. The generalization of the scientific approaches of researchers to the analyzed issue provides an opportunity to argue that, for example, the cognitive (empirical) function is revealed through the study of the mechanism, effects and features of the novel's actions in the legal regulation of social processes with those that already exist.

The transformational function consists in determining the ways of changing the socio-legal reality by the results of the implementation of the legal experiment. The peculiarity of this function is that transformation takes place at the level of the local environment, revealing the main mechanisms and potential disadvantages of the new method, model or method of state-legal influence on social processes.

The most important function of the legal experiment is undeniably prognostic. Actually to predict the further trend of development of legal regulation and state-management influence on social, economic and public-law processes and apply a legal experiment.

Key words: legal experiment, legal modeling, legal hypothesis, prognostic function, public-management impact.

УДК 340.1

*Віталій Миколайович Головчук,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

ТИПОВІ ТА НЕТИПОВІ НОРМИ ПРАВА: СТАНОВЛЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО РОЗУМІННЯ

Постановка проблеми. Суспільство, як і будь-яка інша складна система, може належно функціонувати і розвиватися лише ґрунтуючись на певних правилах, на основі вибору одного з багатьох можливих варіантів поведінки для того чи іншого суб'єкта.

Для регулювання поведінки людей та їх об'єднань у суспільстві формуються певні правила поведінки, що орієнтуються на досягнення поставленої мети. Такі правила, що покликані регулю-

вати життя суспільства, забезпечувати певний порядок та стабільність, у літературі називаються соціальними нормами.

Саме поняття «норма» почали вживати ще в Античний період. На кожному етапі свого розвитку воно набувало різних значень. Термін «норма» (від латин. «*norma*» – правило, взірць, керівне начало, зразок, міра, що походить від давньогрецької й означає «високий масштаб», «правило») уперше почали застосовувати у будівельній справі як «справедливість косинця» [1, с. 384]. Трактоване у такий спосіб поняття «*norma*» з часом поширилося на сферу духовної та практичної діяльності людини, зокрема на формування морально-етичних відносин. Цицерон у філософії права застосовував термін «*norma*» нарівні з терміном «*regula*», тлумачачи «закон» за допомогою метафорики, запозиченої з будівельної справи, тобто як «масштаб права чи безправ'я» [2, с. 433].

Соціальні норми формуються й утверджуються у житті суспільства у різні способи, спільним для них є те, що всі вони відображають досвід різних варіантів поведінки суб'єктів у тих або інших ситуаціях. При цьому в соціальній нормі закріплюється той варіант поведінки, що веде до найкращих результатів.

Соціальні норми завжди повинні впливати з вольових вчинків людей, оскільки не можна зобов'язувати, забороняти і дозволяти такі дії, які так чи інакше не залежать від волі людини. Будь-яка соціальна норма є певним велінням з метою упорядкування суспільного життя. Однак не кожне веління є нормою, а тільки те, що розраховане на необмежену кількість типових випадків, має загальний характер, звернене до всіх і кожного, хто може перебувати в умовах, передбачених нормою. Норма – це завжди стереотип, заснований як на внутрішніх переконаннях, так і на зовнішніх детермінантах.

Особливе місце в системі соціальних норм займають правові норми, які виникли на певному етапі розвитку суспільства. Будь-яка соціальна норма, зокрема й правова, – це припис, що виражає однаковий і загальний масштаб для виміру соціально необхідної оцінки поведінки членів суспільства [3, с. 108–109]. Норма є типовою моделлю поведінки особи, що виділяє межі можливої та обов'язкової поведінки. Норма, виражаючи вимоги соціально обов'язкової поведінки, орієнтує діяльність особи в бажаному напрямку відповідно до інтересів суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Категорію «норма права» активно застосовували ще у давньоримському праві, що стало основою романо-германської правової системи, а його ключові принципи, поняття та аксіоми лягли в основу національних правових систем багатьох сучасних держав, зокрема й України. Давньоримським правознавцям вдалося сформулювати поняття норми права та виявити низку його ознак. Так, Помпоній стверджував, що необхідно встановлювати норми права для тих випадків, що трапляються часто, а не для тих, що виникають раптово. Його доповнював Павло: законодавці обходять, як сказав Феодат, те, що відбувається лише в одному чи двох випадках. Ульпіан стосовно норм права вивів юридичну формулу: права встановлюються не для окремих осіб, а загалом [4, с. 420]. Тобто частина ознак норми права, запропонованих ще у Стародавньому Римі, зберегли своє кваліфікаційне значення і в сучасній юридичній науці.

У юридичній науці питання про норму права, як і про саме право, було та залишається одним із найбільш складних і належить до найважливіших категорій теорії права.

У сучасній юридичній науці проблеми доктринального розуміння норми права були предметом наукового пошуку М. Байтіна, М. Давидова, В. Основіна, Д. Петрова, Н. Оніщенко, О. Петришина, П. Рабіновича, Ю. Шемшученка. Однак не применшуючи значення наукових ідей вказаних учених, слід зазначити, що дослідження типових і нетипових правових норм ще не було предметом наукового аналізу.

Метою статті є аналіз основних наукових підходів до категоріального визначення норми права, характеристика типових та нетипових норм і з'ясування особливостей нетипових норм права.

Основні результати дослідження. Найбільш доцільним, на нашу думку, є визначення норми права як первинної клітини соціокультурного простору, своєрідної «цеглини права» [5, с. 152; 6, с. 61; 7, с. 313; 8, с. 21–22]. Право складається з норм права, а, відповідно, системна сукупність цих норм і є правом. Норми – це одна з «іпостасей» права у контексті суспільних відносин. Проте слід зазначити, що кожен елемент права відіграє свою незамінну роль і лише у сукупності всі ці елементи становлять право. Норма права є найбільш «юридичним» елементом, оскільки саме

в ній формулюється правило поведінки; через неї певна ідея перетворюється на суспільні відносини і, навпаки, відносини, що фактично склалися, концентруються і закріплюються в нормі [9, с. 102].

Як зазначав В. Горшенков: «Норма права – це класична композиція нормативного припису» [10, с. 113]. На противагу цьому, В. Васильєв указував, що норму права слід трактувати як момент державного веління, тобто як момент основної категорії права. Він також зазначав, що логічна конкретизація поняття норми права відбувається шляхом визначення її державної встановленості, владності, загальнообов'язковості і всезагальності, забезпеченості заходами державного примусу [11, с. 163].

Необхідно наголосити, що в сучасній юридичній науці термін «норма права» вживається у двох значеннях:

1) норма права як юридично формалізоване правило поведінки, тобто інтелектуальна модель суспільних відносин (ідеальна норма) [12, с. 87];

2) правова норма як поведінка, відносини, взаємини між людьми, які відповідають праву, закону (реальна норма); тобто вплив норми на реальну суспільну дійсність, реальні соціальні відносини, що будуються за моделями, які містять у собі норми права [13, с. 104]. З огляду на це досить часто під нормою права, особливо прихильники широкого тлумачення права, розуміють також реальні правовідносини, фактичну поведінку, що відповідає закону, тобто ідеальній нормі, і має характер усталеного типу. Мається на увазі, що поведінка, яка відповідає вимогам права, є правовою нормою.

На думку вітчизняного вченого Д. Сумського, норма права – це встановлене або санкціоноване державою загальнообов'язкове правило поведінки, що формулюється у вигляді чітко визначених прав та обов'язків і гарантується примусовою силою держави [14, с. 22]. Дещо по-іншому тлумачать поняття норми права й сучасні узбецькі вчені. Так, О. Карімова й З. Гафаров визначають норму права як вольовий, регулятивний припис, що містить інформацію про належну поведінку за тих чи інших умов [15, с. 43]. Безумовно, ця точка зору заслуговує на увагу, але загалом мало чим відрізняється від радянської правової доктрини.

Думка про те, чи є норма права «правилом поведінки», ще за радянських часів викликала суперечки. Так, наприклад, проти цієї позиції виступили відомі в радянській юридичній науці М. Полянський та А. Пашерстник, які вказували на те, що поняття «правило поведінки» не охоплює усієї розмаїтості форм регулювання нормами права суспільних відносин, а саме регулювання проявляється як у встановленні конкретного варіанту поведінки, прав і обов'язків суб'єктів права, так і в тому, що правова норма встановлює певні загальні організаційні основи і принципи для правового регулювання цілого комплексу суспільних відносин або всіх їх загалом [16, с. 77–79].

Зі сказаного випливає, що до системи права, крім норм як правил поведінки, включають норми, що такими не є. Зазвичай до них відносять принципи права, його завдання, дефініції, а також так звані нетипові нормативні приписи.

Отже, норми права (типові) – це особливий вид соціальних правил поведінки загального характеру, що встановлені, визнані чи санкціоновані компетентним органом держави або в іншому, передбаченому нею порядку, які мають загальнообов'язкову силу, регулюють суспільні відносини в інтересах громадян і суспільства, виражаються публічно у формально-визначених приписах, як правило, в письмовій формі та передбачають можливість застосування державно-примусових заходів, включаючи відповідальність перед державою у разі порушення цих норм з метою їх підтримки та неухильного виконання.

Першим кроком до дослідження нетипових норм права є визначення їх поняття, аналіз джерел цього терміна, його еволюції у вітчизняній та зарубіжній науці, вивчення впливу положень загальної теорії права на формування цього ключового поняття.

Під типовими нормами права слід розуміти правила поведінки загальнообов'язкового характеру, які, регулюючи правовідносини, вказують їх учасникам чіткий варіант поведінки, не надаючи їм при цьому права самостійного вибору, незалежно від випадку. Крім того, типова норма права закріплює однозначне правило поведінки, тобто учасники конкретних правовідносин мо-

жуть поводитися лише так, як вказано у нормі. Саме ці норми характеризуються імперативною природою.

Будь-яке державно-організоване суспільство не може обійтися без норм права. Але це одиничний феномен права, тому повне наукове визначення поняття припускає з'ясування властивих нормі права специфічних ознак (властивостей) [17, с. 435]. А оскільки нетипові норми є окремим видом правових норм, то їм властиві як загальні ознаки, що належать всім видам правових норм, так і найбільш важливі особливості, що є характерними виключно для нетипових норм права, що відрізняють їх від інших видів правових норм, інакше кажучи – спеціальні ознаки.

До загальних ознак нетипових норм належать:

1. Нетипова норма права, як і інші, є абстрагованою від ознак індивідуалізації і вказує лише на ті характерні ознаки поведінки, які є суттєвими, тобто розглядають поведінку як вид суспільних відносин. Ці ознаки, включені до тексту норми, стають правилами поведінки, обов'язковими для реалізації всіма суб'єктами суспільних відносин, які регулюються цією нормою.

Отже, норми права містять вказівки на суттєві ознаки поведінки, властиві кожному з невизначеної кількості конкретних індивідуальних відносин (вчинків), які держава має намір піддати правовому регулюванню [18, с. 202–203]. Проте саме існування нетипових норм права свідчить, що існують різні життєві ситуації, які регулюються цими нормами, а також можливі декілька варіантів поведінки – тобто існує певне право вибору відповідної поведінки учасниками правових відносин залежно від самої ситуації. При цьому встановлюються різні критерії міри відповідальності за порушення цієї правової норми.

2. Нетипова норма права, як і інші правові норми, є певним методом впливу на регульовані суспільні відносини. Методи регулювання відносин, що виникають, є абсолютно нетотожними, як і самі відносини, оскільки використовуються різні способи притаманної їм визначеності та упорядкованості. До цього методу належать: певне коло обставин, за яких застосовується норма; коло учасників, регульованих цією нормою відносин; взаємні права й обов'язки; санкції за невиконання цих обов'язків, але всі вони мають диспозитивний характер залежно від обставин життєвої ситуації

3. Абстрактність нетипової норми права зовсім не означає абсолютної невизначеності її змісту. Якраз навпаки, ця норма тому і є такою, що містить конкретне правило поведінки із зазначенням певних варіантів, оскільки дає можливість їх уточнення з обов'язковим урахуванням особливостей у кожному окремому випадку. Кожен індивідуальний випадок, який порушує майнові права громадянина або юридичної особи (власника майна, стосовно якого вчинена крадіжка), підпадає під дію цієї норми, тобто вона регулює індивідуальні відносини цього виду, що повторюються або вчинені за попередньою змовою групи осіб. Завдяки тому, що вона постійно впливає на цей вид відносин, її вимоги реалізуються всіма як обов'язкові для кожного, хто причетний до вчинення цього виду злочину, залежно від обставин у конкретній справі.

Таким чином, нетипова норма права як загальне правило поведінки регулює вид суспільних відносин, що повторюються, оскільки не вичерпується одноразовою реалізацією, а охоплює всі можливі індивідуальні випадки. Через це така норма права – загальне і загальнообов'язкове правило поведінки.

4. Зміст нетипової правової норми визначається об'єктивною природою того виду суспільних відносин, на упорядкування яких вона спрямована. Він формується під впливом соціального досвіду регулювання, рівня загальної і правової культури, етичних і політичних установок, орієнтацій держави та інших чинників. У наведеному прикладі пояснити правило, чому обов'язок відшкодування збитків лежить на державі загалом, відповідних його суб'єктах, муніципальних об'єднаннях, тільки природою цих правоохоронних відносин не можна. Тому зміст норми переважно визначається змістом регульованих відносин [19, с. 48–49].

5. Суттєвою ознакою нетипової норми права є її зв'язок із державою. Будь-які правові норми встановлюють чи санкціонують компетентні органи держави. Правотворча діяльність держави найбільш очевидна при створенні таких джерел права, як закони та інші нормативно-правові акти, які видаються державою. Але держава залишається силою, що творить право, також при санкціонуванні не нею створених норм (звичаїв, релігійних правил, правових доктрин, договорів

тощо), які є правом тільки і саме в результаті надання їм загальнообов'язкової сили. Не менш важливою є роль держави та її органів у реалізації низки правових норм, у тому числі і нетипових, зокрема в охороні всіх норм права від правопорушень.

6. Нетипова норма права є диспозитивною за своєю природою, оскільки в ній містяться правила поведінки, що дають змогу учасникам правових відносин, які вона (норма) регулює, обирати певний варіант поведінки залежно від життєвої ситуації, що виникла. Але у будь-якому випадку ця норма перебуває під охороною держави, оскільки нею встановлена, тобто вже передбачені заходи примусу, що будуть застосовані у випадках порушення цієї норми суб'єктами права.

7. Нетипова норма права – це правило поведінки, що набуває ознак нормативності і загальності у чітко встановленому порядку, тобто ці норми є загальними, але не обов'язковими [20, с. 112]. Тут ключовим поняттям постає загальність, а не загальнообов'язковість, яка стосується загалом правової норми. Саме загальність як особливість нетипових норм відокремлює їх від типових норм, які якраз і характеризуються загальнообов'язковістю, тому що перші надають можливість вибору учасникам правовідносин конкретних прав і обов'язків, а останні – містять в собі правовий припис, який обов'язковий для виконання усіма суб'єктами правовідносин, що регулюються такою нормою. Така норма має значення не для окремого індивіда, а для всіх, хто входить до певної категорії людей (суспільства загалом) як можливих (або реальних) учасників певного виду суспільних відносин [21, с. 247].

Висновки. Як свідчить аналіз вітчизняного законодавства, нетипова норма права, як і правова норма загалом, зазвичай не вказує на персоніфікованих виконавців розпорядження, що міститься у ній. Інакше кажучи, вона розрахована на нечітко (відносно) визначене коло уповноважених і зобов'язаних осіб. Це відбувається тому, що ця норма як абстрактна модель поведінки припускає її неодноразову дію, а отже, може «захопити» у поле свого тяжіння потенційно, залежно від обставин, кожного члена суспільства.

Ознаки загального характеру нетипової норми права полягають у тому, що правова норма регулює групу кількісно невизначених суспільних відносин, адресована колу неперсоніфікованих суб'єктів, діє у часі безперервно, не вичерпує свою обов'язковість певною кількістю застосувань, її чинність припиняється, скасовується за спеціальною процедурою.

8. Нетипові норми права можуть бути реалізовані як у формі використання суб'єктивних прав і свобод, так і у формі застосування.

9. Нетипові норми надають можливість здійснення за своїм вибором не будь-яких дій, а тільки юридичних. Під юридичними діями розуміється прояв ззовні внутрішнього стану людини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення юридичних відносин.

Нетипова норма права – це загальне, формально-логічне, диспозитивне правило поведінки, встановлене чи санкціоноване державою як регулятор суспільних відносин, яке офіційно закріплює міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення країни, а також ступінь і вид юридичної регламентації поведінки учасників правовідносин, що надає їм можливість варіативного використання (залежно від їх волі та обставин) їх прав і свобод, забезпечується всіма заходами державного впливу аж до примусу.

Використані джерела

1. Словник іншомовних слів / за ред. академіка НАН УРСР О. С. Мельничука. – К. : Наука, 1974. – 563 с.
2. Єрмоленко А. Норма / А. Єрмоленко // Філософський енциклопедичний словник. – К. : Атіка, 2002. – 586 с.
3. Момов В. Норма и мотив поведения / В. Момов // Вопросы философии. – 1972. – № 8. – С. 107–110.
4. Венгеров А. Б. Теория государства и права / А. Б. Венгеров. – М. : Юрист, 2007. – 628 с.
5. Общая теория права : учеб. для юрид. вузов / под общ. ред. А. С. Пиголкина. – 1-е изд. – М. : Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1995. – 384 с.
6. Бабаев В. К. Нормы советского права. Проблемы теории / В. К. Бабаев, М. И. Байтин. – Саратов : СГУ, 1987. – 98 с.
7. Байтин М. И. Понятие и признаки правовой нормы / М. И. Байтин. – М. : МГУ, 1997. – 246 с.
8. Бурлай Е. В. Нормы права и правоотношения в социалистическом обществе / Е. В. Бурлай – К. : Наукова думка, 1987. – 92 с.
9. Лившиц Р. З. Теория права / Р. З. Лившиц. – М. : БЕК, 1994 – 208 с.

10. Горшнев В. М. Нетипичные нормативные предписания в праве / В. М. Горшнев // Советское государство и право. – 1978. – № 3. – С. 113–118.
11. Васильев А. М. Правовые категории: методологические аспекты разработки системы категорий права / А. М. Васильев – М. : Юридическая литература, 1976. – 264 с.
12. Марчук В. М. Нариси теорії права / В. М. Марчук, Л. В. Ніколаєва. – К. : Атіка, 2004. – 300 с.
13. Ожогов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : МГУ, 1987. – 797 с.
14. Сумський Д. О. Основи держави і права : навч. посіб. / Д. О. Сумський. – К. : Атіка, 1999. – 287 с.
15. Каримова О. А. Основы государства и права : учеб. для педагогических учеб. вузов / О. А. Каримова, З. М. Гафаров. – Ташкент : Укитувачи, 1995. – 573 с.
16. Основные задачи науки советского социалистического права: материалы первого Совещания научных работников права (16-19.07.1938 г.). – М., 1938. – С. 77–79.
17. Проблемы теории государства и права : учеб. пособ. / под ред. М. Н. Марченко. – М. : ПРОСПЕКТ, 1999. – 502 с.
18. Лазарев В. В. Теория государства и права : учеб. / В. В. Лазарев, С. В. Липень. – М. : Спарк, 1998. – 448 с.
19. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1982. – Т. 2. – 288 с.
20. Зайчук О. В. Теорія держави і права / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
21. Общая теория советского права / под ред. С. Н. Братуся, И. В. Самошенко. – М. : Юридическая литература, 1966. – 490 с.

Головчук В. М. Типові та нетипові норми права: становлення категоріального розуміння

У статті з'ясовано еволюцію уявлень про правову норму. Узагальнено існуючі у сучасній юридичній науці підходи до характеристики правових норм і таких їх різновидів та типові й нетипові норми. Визначено особливості та значення нетипових норм права.

Ключові слова: норма права, типова норма права, нетипова норма права.

Golovchuk V. Typical and non-standard rules of law: the formation of a categorical understanding

The article clarifies the evolution of ideas about the legal norm. The approaches to the characterization of legal norms and their varieties and typical and non-standard norms existing in modern legal science are generalized. The peculiarities and meanings of non-standard norms of law are determined.

Formulation of the problem. Society, like any other complex system, can properly function and develop only on the basis of certain rules, on the basis of the choice of one of many possible variants of behavior for a particular subject.

In order to regulate the behavior of people and their associations in society, certain rules of behavior are formed that are oriented towards the achievement of the set goal. Such rules, designed to regulate the life of society, to ensure a certain order and stability, in the literature are called social norms.

It is the notion of «norm» that began to be used in the Ancient period. At each stage of its development, it acquired various meanings. The term «norm» (from the Latin norm – «rule», «model», «guiding principle», «sample», «measure» derived from the ancient Greek and means «high scale», «rule») was first applied to the construction business as «the justice of the square». The term «norm», thus construed in this way, over time spread to the sphere of spiritual and practical activity of man, in particular to the formation of moral and ethical relations. Cicero in the philosophy of law used the term «norm» along with the term «regula», interpreting the «law» by means of a metaphor borrowed from the construction business, that is, as «the scale of law or injustice».

A special place in the system of social norms is occupied by legal norms that arose at a certain stage in the development of society. Any social norm, including legal, is a requirement that expresses the same and general scope for measuring socially necessary assessment of the behavior of members of society. The norm is a typical behavior model of a person that distinguishes between the limits of possible and compulsory behavior. The norm, expressing the requirements of socially binding behavior, orientates the activities of the person in the desired direction in accordance with the interests of society.

The purpose of the article is to analyze the basic scientific approaches to the categorical definition of the law, the characterization of typical and non-standard norms and to clarify the peculiarities of non-standard legal norms.

The first step towards the study of non-standard legal norms is the definition of their concept, the analysis of the sources of this term, its evolution in domestic and foreign science, the study of the influence of the provisions of the general theory of law on the formation of this key concept.

Under the standard rules of law should be understood rules of conduct of the mandatory nature, which regulate the relationship, indicate their participants a clear version of behavior, without giving them the right to choose their own independently of the case. In addition, the standard rule of law enshrines the unequivocal rule of conduct, that is, participants of a particular legal relationship can only behave as stated in the norm. It is these norms that are characterized by imperative nature.

Any state-organized society can not do without the rules of law. But this is a unitary phenomenon of law, so a complete scientific definition of the concept involves finding out the inherent features of the law of specific features (properties). And since non-standard norms are a separate form of legal norms, they are inherent as general features that belong to all types of legal norms, as well as the most important features that are characteristic exclusively for non-typical norms of law, distinguishing them from other types of legal norms, in other words – special signs.

Key words: norm of law, standard norm of law, atypical norm of law.